

HEI LIGE GLORI EUZE WIJ VEN

BEGIJNHOF KORTRIJK

KORTRIJK

Heilige, glorieuze wijven

Heilige glorieuze wijven. De uitdrukking doet niet meteen denken aan begijnen en hun Begijnhof. Althans niet aan wat wij daar denken van te weten. De omschrijving 'heilig glorieus wijf' komt van Jan van Ruusbroec, één van de grootste mystici uit de 14e eeuw, en hij uitte hiermee zijn respect voor Hadewijch, een 13e eeuwse dichteres en mystica en naar alle waarschijnlijkheid een begijn.

Maar de uitdrukking van Jan van Ruusbroec was niet toevallig. Begijnen waren sterke en vrijgevochten dames. Democratisch georganiseerd. Los van kerk en van staat. Ze bewoonden en organiseerden eeuwenlang een stad in de stad. Hun verrassende geschiedenis ontdek je vandaag in het belevingscentrum van het Kortrijkse Begijnhof.

Kortrijk koestert zijn historisch patrimonium. We geven het Begijnhof de nodige aandacht want wie de geschiedenis van het Begijnhof ontdekt, ontdekt meteen de geschiedenis van Kortrijk.

Eindelijk is het zo ver. In 2021 vieren we de totaalrestauratie van het Begijnhof. Samen met de Vlaamse overheid, waarvoor onze grote dank, investeerde het lokale bestuur heel wat tijd en middelen om dit werelderfgoed weer te laten schitteren en iedereen daarvan te laten genieten.

De site van het Begijnhof staat symbool voor het zorgen en delen in een samenleving, maar ook voor de vele facetten die achter één poort schuilen. In het Begijnhof wonen mensen, het wordt bezocht door duizenden mensen en de ruimtes staan ter beschikking van de mensen. Zo veel verhalen en persoonlijkheden komen samen in één site. Het Begijnhof is van u. Draag er zorg voor.

Stadsbestuur Kortrijk

Begijnhoven zijn vaak een oase van rust in levendige steden. Dat is ook het geval in Kortrijk. Dankzij de erfenis van de begijnen is er voor inwoners en bezoekers een rustplekje in de stad gecreëerd waar het heel aangenaam vertoeven is.

Uit onderzoek van mijn agentschap blijkt dat er in Vlaanderen een groot draagvlak is voor onroerend erfgoedzorg. Het hoort als vanzelfsprekend bij ons dagelijks leven. Het is deel van onze identiteit en zorgt voor verbondenheid.

Ik ben dan ook heel blij dat de verhalen van het Kortrijkse Begijnhof verteld kunnen blijven worden aan de hand van het patrimonium dat ze achterlieten. Ik wil de stad dan ook graag danken voor alle inspanningen die ze levert om het Begijnhof te beheren.

Het waren straffe madammen, die begijnen. Revolutionairen in hun tijd, ik durf zelfs zeggen de eerste feministen. Zeker als vrouw ben ik dankbaar dat ze naast de stenen die ze achterlieten ideeën en waarden introduceerden die ontelbare anderen inspireerden.

Sonja Vanblaere,
administrateur-generaal Onroerend Erfgoed

Werelderfgoed in Kortrijk

Op 2 december 1998 werd in Kyoto een groep van dertien representatieve Vlaamse begijnhoven ingeschreven op de lijst van het cultureel en natuurlijk werelderfgoed van UNESCO. De inschrijving op die lijst is de hoogst mogelijke erkenning van hun uitzonderlijke universele waarde en betekent een oproep tot internationale solidariteit voor hun bescherming en instandhouding. Maar die inschrijving is geen eindpunt. Nu de Vlaamse begijnhoven zijn ingeschreven verwacht de internationale gemeenschap dat Vlaanderen de cultuurhistorische waarde en de woonkwaliteiten van deze unieke architecturale ensembles zal veiligstellen.

Omdat de Vlaamse begijnhoven zo verschillend zijn wat architectuur en grondplan betreft, werden niet één maar dertien begijnhoven op de lijst gezet. Alle geselecteerde sites scoorden goed op vlak van authenticiteit en integriteit. Onmiskenbare, originele elementen zoals een kapel, inkompoort, bleekweide en de beslotenheid van een hof zijn bewaard gebleven. En de woningen in typisch Vlaamse stijl zijn beschikbaar voor huidige bewoners.

De meeste dertiende-eeuwse begijnhoven vind je terug aan de rand van het stadscentrum. De bouwgronden, dikwijls geschonken door een feodale beschermheer, waren vaak van minderwaardige kwaliteit: lagergelegen moerasgronden, in de buurt van een waterloop (dat bleek later handig in de textielnijverheid). Voor de veiligheid werden de begijnhoven ommuurd. Door de groei van de steden bevonden de

begijnhoven zich later dan toch in dichter bebouwde gebieden. Enkel in Kortrijk en Hoogstraten was het Begijnhof al van in het begin centraal ingeplant.

De meeste begijnhoven zijn tegenwoordig eigendom van een lokaal bestuur, zoals dat ook in Kortrijk het geval is. Hoe komt dat? Na de Franse Revolutie kregen religieuze armeninstellingen een burgerlijk karakter en kwamen ze in handen van het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen, de voorloper van de Commissie van Openbare onderstand (COO) en de huidige OCMW's. De begijnhoven werden telkens mee overgedragen.

Zowel Stad als OCMW Kortrijk hebben ervoor gekozen om hun erfgoed te koesteren. Met het belfort op de Grote Markt telt de stad niet één maar twee erfgoedparels met UNESCO-status. Iedere ingreep gebeurt weloverwogen en in nauwe samenwerking met het agentschap Onroerend Erfgoed.

De begijnen: een stad in de stad

De begijnen zijn dood, lang leve de begijnen

Toen Marcella Pattyn op 92-jarige leeftijd in Kortrijk overleed, kwam er een einde aan 800 jaar ononderbroken traditie. Zij was de laatste begijn ter wereld. Het gerenommeerde internationale tijdschrift The Economist bracht haar een laatste hulde: 'Een goed deel van de tijd bracht ze door met bidden, al de gebeden die ze zich kon herinneren, maar bovenal haar rozenkrans waarvan ze de witte parels bijna kon zien (Marcella was slechtziend). Ze was muzikaal en maakte zich nuttig met het spelen van het orgel in de kapel; en ze vrolijkte de zieken op die ze verzorgde door voor hen te zingen en te spelen op de banjo en accordeon. Bijna haar enige toegeving aan de moderniteit was de gemotoriseerde rolstoel waarmee ze – op hoge snelheid – in de straten van Kortrijk rondreed, ingeduffeld in een dikke gebreide sjaal tegen de kou, haar witte blindenstok vervaarlijk opgeheven als een lans.'

Toen Marcella in 1960 van het Begijnhof van Gent naar dat van Kortrijk verhuisde, waren ze nog met negen. 'En toen was er geen meer'. Zo eindigt het artikel in The Economist van 27 april 2013. Hoewel de begijnenbeweging lijkt opgehouden te bestaan na de dood van Marcella, zien we dat ze elders wordt heruitgevonden. Geïnspireerd door de begijnen zoeken hedendaagse vrouwen naar een moderne vormgeving voor een zinvol leven in gemeenschap. In Duitsland zijn er verschillende nieuwe

begijnengemeenschappen ontstaan van vrouwen van alle leeftijden die, geïnspireerd door hun middeleeuwse voorgangers, opnieuw begijnhoven stichten. Zorgend voor elkaar, op zoek naar spirituele verdieping en zingeving, maar net zo vrank en vrij als de begijnen uit het verleden, laten deze gemeenschappen zich opmerken door het antwoord dat ze bieden op hedendaagse vragen en maatschappelijke uitdagingen.

Een revolutionaire nieuwe orde

Het ontstaan van de begijnenbeweging blijft vaag. Ze werd niet doelbewust gesticht, zoals de meeste kloosterorden. De begijnenbeweging is in de 12e eeuw gegroeid uit het elkaar vinden van religieus voelende vrouwen die op een individuele manier hun godsdienst beleefden, zonder regel en met minder geloften. Uit de statuten blijkt dat begijnen geen nonnen waren. Ze legden slechts twee geloften af, die van kuisheid en gehoorzaamheid. De geloften waren tijdelijk en golden slechts zolang een vrouw begijn wilde blijven. Begijnen legden geen gelofte van armoede af. Ze behielden hun eigen inkomen en moesten in hun eigen onderhoud voorzien.

In de middeleeuwen waren er voor vrouwen twee opties: ofwel trouwen en zorgen voor het gezin, ofwel intreden in het klooster en bidden. Dat sommige vrouwen er voor kozen om een onafhankelijk, weliswaar religieus, pad in te slaan was revolutionair. Maar dat de begijnen geen eeuwige

geloften aflegden was even goed een doorn in het oog. Begijnen hadden de vrijheid om uit te treden en te trouwen wanneer zij dat wilden. Die mogelijke uitweg zorgde voor twijfel over hun oprechtheid.

De begijnen van het eerste uur pasten duidelijk niet in de bestaande patronen en werden gezien als opruiend en ongehoorzaam. Voor sommige theologen was dit voldoende om de begijnen te omschrijven als een "verderfelijke soort van vrouwen". In de 14e eeuw zou de kerk met harde hand de niet-georganiseerde begijnen als ketters vervolgen. Margareta Porete uit Henegouwen bijvoorbeeld was vermoedelijk een begijn maar belandde in 1310 samen met haar geschriften op de brandstapel na een veroordeling door de inquisitie.

Illustratie uit 'Boek van de stad der vrouwen' (1405) van Christine De Pisan waarin ze beschreef hoe gekwetst ze was door de stelling dat de vrouw van nature zondig is. Ze somt vrouwen op die deugdzaam waren en in haar ideale wereld bescherming zouden vinden in een stad waar vrouwen de anti-vrouwelijke cultuur zouden kunnen ontvluchten.

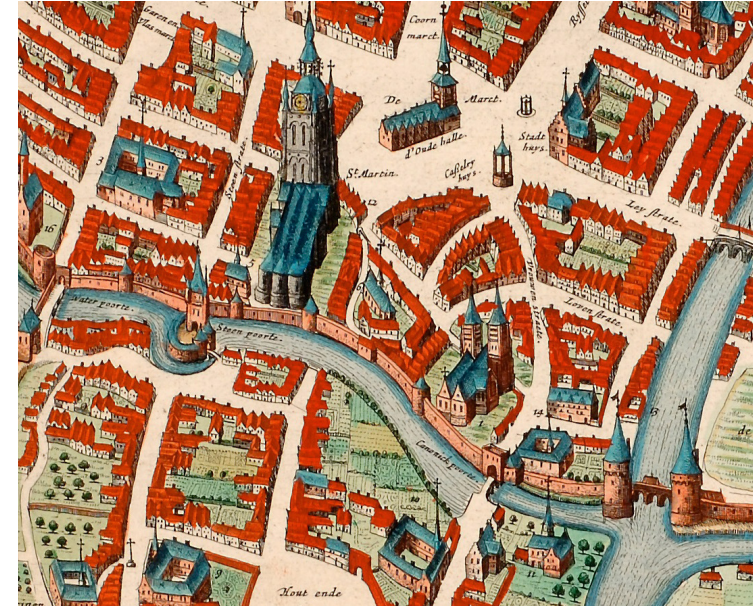

De begijnen organiseren zich

De eerste begijnen leefden samen in particuliere huizen of trokken rond. Wanneer de paus in 1233 veel nieuwe religieuze stromingen verbiedt, werden de begijnen nog gedoogd. In die periode zien we overal in Vlaanderen de eerste officiële begijnhoven opduiken. Dat van Kortrijk komt er vermoedelijk in 1238. In 1242 wordt het officieel: in dat jaar koopt gravin Johanna van Constantinopel een woning waar al enkele begijnen woonden.

*Aankoop woning Rijkaard van Halle
voor begijnen door Johanna
Van Constantinopel (1242)*

*Iconografische voorstelling van het
Begijnhof van Kortrijk op de kaart van
Sanderus (1641-1644, uitgave 1735)*

Om de blijvende argwaan van de kerk te temperen, was het essentieel dat de eerste begijnen zich toonden als een georganiseerde, ogenschijnlijk gecontroleerde, gemeenschap. Om hun levenswijze in stand te houden, organiseerden ze zich achter muren, met een regel, een eigen bidplaats, infirmerie en kerkhof.

Gravin Johanna zorgde voor financiële steun en liet de aardse bezittingen van de Kortrijkse begijnen in naam beheren door de meester van het hospitaal van Rijsel zodat 'de begijnen geen moeilijkheden zouden hebben met het bezit van dit huis'. In 1250 kregen de Kortrijkse begijnen hun eerste statuten en in 1284 werd een eerste kapel gesticht.

We zien vaak dat echtgenotes van landheren zich opwerpen als beschermer van de begijnen. Maar er waren hier en daar nog tijdsgenoten die inzagen dat de levenswijze van de begijnen geïnspireerd was op het christelijke ideaal om te leven in armoede, dienstbaarheid en devotie. Eén

van die vroege verdedigers was historicus en kardinaal Jacques de Vitry. Hij was zo onder de indruk van het leven van de begijnen in Luik dat hij hen verdedigde tegenover zijn collega's. Eén begin in het bijzonder trok zijn aandacht: Maria van Oignies (1177-1213). Zij was een vrije recluse die gelijkgestemde vrouwen rond zich verzamelde en die erg ver ging in haar religieuze ijver en boetedoening. Jacques de Vitry schreef in 1215 een vitae of levensverhaal waarin hij het leven als begin aanpreest.

Deel van het stadsbeeld

Hun oprechte devotie, de steun van lokale beschermheren en de inspanningen van de begijnen om deel te worden van het dagelijkse leven in de stad zorgden ervoor dat de begijnenbeweging kon blijven bestaan ondanks veroordeling vanuit de kerk in de eeuwen die volgden. In hun lange bestaan streefden de begijnen naar een religieus leven, terwijl ze met beide voeten in de realiteit stonden.

Hoewel ze een beschermd leven leidden binnen de muren van het Begijnhof waren de begijnen duidelijk aanwezig in het stadsbeeld. Niet alleen gaven ze in het Begijnhof les aan een aanzienlijk aantal kinderen, begijnen moesten ook zelf in hun onderhoud voorzien. Als een begin niet kon leven van wat haar familie voorzag, verdiende ze haar brood met handwerk of de bewerking van vlas of linnen. Dat laatste zorgde voor veel contacten met de buitenwereld maar leverde soms ook protesten op van de ambachten. Die geest van zelfstandigheid, religieuze verdieping en sociaal engagement zouden de begijnen steeds bewaren. Zo zijn het de begijnen die in de 19de eeuw als eersten zorgen voor onderwijs voor meisjes.

In de 20ste eeuw loopt de beweging op haar laatste benen en verdwijnen de begijnen in Vlaanderen uit het straatbeeld. Ze worden herinnerd als eerder teruggetrokken en kwezelachtige figuren. Onterecht, want wie in de rijke geschiedenis duikt van de begijnenbeweging, merkt snel dat

begijnen sterke vrouwen waren in elke betekenis van het woord. Met hun witte kappen en zwarte mantels vielen ze op in het straatbeeld waardoor ze ook vaak werden aanzien als een soort van nonnen. Maar met hun revolutionaire, religieuze opvattingen en eigenzinnige invulling van een spirituele beleving schopten ze danig tegen de schenen van de kerk én de samenleving.

*Begijn Elvire Roose
begeleidt een groepje
schoolkinderen (1932).*

Het Sint-Elisabeth Begijnhof

Veel soldaten en een Bretoense brand

Het Begijnhof ligt heel centraal in de stad en is ook sterk verweven met de stad. Die ligging, destijds vlak naast het grafelijk kasteel, heeft waarschijnlijk te maken met de oorspronkelijke beschermvrouwe, gravin Johanna van Constantinopel.

Vandaag is het Begijnhof van Kortrijk een oase van rust in een levendige stad. Dat maakt het wonen op het Begijnhof aantrekkelijk en zorgt ervoor dat veel wandelaars hier halt houden. Maar er zijn perioden geweest waarin die rust ver te zoeken was. De grootste inbreuk op de stilte in het hof kwam er door militaire gebeurtenissen in en rond Kortrijk. In 1302, bij de Guldensporenslag, zorgde de belegering van het

Gravenkasteel dat door de Franse troepen was ingenomen voor grote schade aan het Begijnhof. Tachtig jaar later kreeg het Begijnhof van hetzelfde laken een broek na de Bretoense Furie, waarbij Kortrijk geplunderd en in brand gestoken werd.

Op het einde van de 18de eeuw, tijdens de slag om Kortrijk door de Fransen, deed het Begijnhof van Kortrijk dienst als veldhospitaal. Vier jaar lang, van 1790 tot 1794 stonden de begijnen in voor de verzorging van de soldaten. Twee jaar eerder, in 1788, werd het Begijnhof gebruikt voor de inkwartiering van 300 tot 400 soldaten. Daarna werd de Sint-Annazaal gebruikt voor de opslag van militair materiaal en was het een komen en gaan van soldaten. Grootjuffrouw Clementia Hiers zou daar rond het midden van de 19de eeuw een eind aan maken.

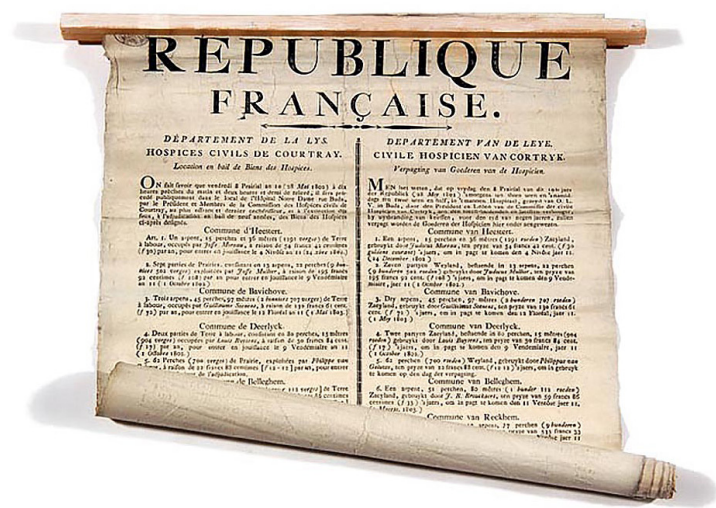

Grootse Grootjuffrouwen

In het belevingscentrum in de Sint-Annazaal gidsen drie sterke vrouwen de bezoeker doorheen 800 jaar Begijnhof in Kortrijk: Marie Van den Brande, Barbara Bonte en Clementia Hiers. Alle drie waren ze Grootjuffrouw van het Begijnhof en alle drie hebben ze hun stempel gedrukt op de geschiedenis van het hof.

In de 15de eeuw dwong Marie Van den Brande, afkomstig uit een vooraanstaande familie, voor de gemeenschap een aantal belangrijke rechten af waardoor het Begijnhof een sterkere positie kreeg binnen de stad. Ze goot het financieel beheer van het Begijnhof in een professionele vorm. De uitgang richting de Sint-Maartenskerk dateert uit haar periode als Grootjuffrouw. Bovendien kregen de begijnen het recht hun doden te begraven in hun eigen kapel.

In de 17de eeuw was Barbara Bonte een lichtend voorbeeld van het devote leven van vrouwen buiten het klooster. Ze maakte indruk door haar boetedoening en er werden mystieke ervaringen aan haar toegeschreven. Maar Barbara zette zich ook actief in voor haar stadsgenoten. Ze werkte hard en schonk haar inkomsten aan de armen. Barbara hielp de zieken en was een klankbord voor de minderbedeelden, wat ertoe bijdroeg dat ze wonderbaarlijke krachten toegeschreven kreeg.

Het Bestuur van de Burgerlijke Godshuizen stelt de huizen van het Begijnhof openbaar te huur in 1802, in naam van de Franse Republiek.

Clementia Hiers

Clementia Hiers, tenslotte, was de drijvende kracht achter de grote bloeiperiode in de 19de eeuw. Na de Franse Periode, waarin het voortbestaan van het Begijnhof aan een zijden draadje hing, gaf zij een laatste stimulans en zorgde zij voor een blijvende aanwezigheid van de begijnen in Kortrijk. De Sint-Annazaal die gebruikt werd als soldatenmagazijn kon ze terugwinnen voor de begijnen. Clementia financierde heel wat renovatiewerken en zorgde voor een spirituele opflakkering.

Een periode van groei

Oorspronkelijk liep het Begijnhof niet verder dan het huis van de Grootjuffrouw en de Sint-Annazaal. Het aantal begijnen bleef beperkt tot in 1606 de beperking van 52 bewoonsters opgeheven werd. In de volgende dertig jaar zou het aantal explosief groeien tot 136 begijnen. Het bewonersaantal zou blijven schommelen tot het vanaf het einde van de 18e eeuw geleidelijk begon te dalen.

Om die explosieve groei te kunnen opvangen moest het Begijnhof uitbreiden. De gracht achter het Begijnhof werd gedempt en rond 1612 kwam er een bleekweide en een rij nieuwe woningen met tuinen bij. Die uitbreiding zorgde ervoor dat het Kortrijkse Begijnhof een unieke combinatie werd van een pleinbegijnhof (oude deel) en een stratenbegijnhof (nieuwe deel). Het uitzicht van de woningen en het Begijnhof zoals het er vandaag uitziet werd grotendeels bepaald in de 17e eeuw. Ondanks de veranderingen in de eeuwen die volgden heeft het Begijnhof zijn integriteit en authenticiteit opmerkelijk goed weten te bewaren.

Aanpassing van de statuten door Albrecht en Isabella, waardoor het aantal van 52 begijnen overschreden mocht worden, mits de verdere uitbouw van het hospitaal en de opbouw van nieuwe woningen (1606)

Het verhaal van de restauratie

Wanneer het bewonersaantal geleidelijk maar definitief begon af te nemen, had dat gevolgen op verschillende vlakken. Met het teruglopend aantal bewoonsters liep ook het aantal werkende handen en financiële inkomsten terug. Niet alle huizen werden nog bewoond en onderhouden. Kleine herstellingswerken konden de toenemende verkrotting niet verhinderen.

In de jaren 1970 groeide het besef dat een ingreep noodzakelijk was om de site te redden. Tal van ideeën passeerden de revue, van het afbreken van de 19e eeuwse woningen om er een galerij te bouwen tot het bouwen van extra woningen in de tuinen. Een min of meer structureel plan voor de restauratie kwam er pas halfweg de jaren '80 en werd het startsignaal voor 37 jaar restauratiewerken, verdeeld over tien fases. Met de volledige restauratie is een bedrag van 16,5 miljoen euro gemoeid.

Archiefbeeld van werken aan de waterleiding in 1966

De dringende herstellingswerken aan de daken van alle woningen kregen absolute prioriteit en liepen van 1984 tot 1986. Daarna werden de woningen in fases aangepakt. De woningen 10 tot en met 16, achteraan in het Begijnhof, kwamen als eerste aan de beurt. De eerste fase nam maar liefst zeven jaar in beslag. Pas in 1994 waren deze woningen beschikbaar voor verhuring. Rond de erkenning van het Begijnhof als werelderfgoed wordt een versnelling hoger geschakeld. In 1996 werd het dossier rond fase 2 (woningen 17-23 en 32-36) opgestart. De werkzaamheden waren halfweg 2000 afgerond.

Met fase 3 kwamen woningen 1 en 2 en met fase 4 woningen 24 t.e.m. 30 aan bod. Fase 3 omvatte ook de kapel met orgel, hiermee werd in 1999 een complexer dossier opgestart, gezien het gaat om een uniek, functioneel gebouw dat tegelijk een belangrijke erfgoedwaarde heeft. Hetzelfde gold voor fases 5 (Sint-Annazaal) en 7 (Huis van de Grootjuffrouw). Deze gebouwen hebben een unieke voorgeschiedenis en omvang binnen het Begijnhof en vragen een weloverwogen bestemming. De museale inhoud van de Sint-Annazaal en de toeristische invulling die het huis van de Grootjuffrouw krijgt, vormen een belangrijk deel van de publieksontsluiting van de site.

Vanaf fase 6 (woningen 37-40 en kijkwoning) ging het tempo van de restauratie pas echt omhoog. Waar tussen de start van fase 1 (1991) tot het einde van fase 5 (2014) 23 jaar gepasseerd is, zat tussen het begin van fase 6 (2014) en het einde van fase 10 (2021) slechts 7 jaar. De meerjarige premie-overeenkomst, afgesloten tussen het OCMW Kortrijk en de Vlaamse overheid in 2014, maakte deze stroomversnelling mogelijk. Hierdoor kortte ook het administratieve luik dat aan iedere fase voorafgaat, sterk in.

Woningen 37 tot en met 40 (fase 6) zijn de eerste woningen die je tegenkomt als je door de grote poort komt en staan er in hun huidige vorm sinds het begin van de 18e eeuw. Hoewel de woningen uitkijken op het charmante Johanna's plein zijn deze woningen niet goed georiënteerd: er komt weinig

direct zonlicht binnen. Om die reden werd tijdens de voorbereiding van de restauratie beslist om de leefruimtes naar de eerste verdieping te verplaatsen. De slaapkamers, die uitkijken op de koertjes, liggen op het gelijkvloers. Woning 40 was de kleinste woning van het Begijnhof en had een onpraktische indeling. Maar net die indeling en de interessante ligging maakten woning 40 handig om als kijkwoning in te richten. De eerste verdieping van de woning werd geïntegreerd als leefruimte in woning 39.

Met fase 7 (2015-2016) kwam het huis van de Grootjuffrouw aan de beurt. De iconische woning met de trapgevels staat er sinds 1649 en was sindsdien de uitvalsbasis van de Grootjuffrouw. Hoewel de woning er op het eerste zicht onaangeroerd en symmetrisch uitziet, verraden heel wat details dat de woning een geschiedenis heeft. Zo verschillen de op het eerste zicht identieke linker- en rechtervoorgevel van elkaar. Onder andere de verschillende gietijzeren ankers wijzen er op dat het linkerdeel van de woning waarschijnlijk iets recenter van datum is. Ook de toren aan de achtergevel is een toevoeging uit de 18e eeuw. Maar ook de 20e eeuw liet haar sporen na: een flink stuk van de achtergevel en een achterkamer moesten heropgebouwd worden door schade tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deze sporen kwamen aan het licht door het voorbereidend onderzoek voor de restauratie.

Fase 8 en 9 vormden samen de voorlaatste restauratiefase. Oorspronkelijk zouden de woningen 3-9 opgesplitst en apart gerestaureerd worden maar de schaalvergroting zorgde voor een meer efficiënte inzet van tijd en middelen. De woningen 3 tot en met 9 bevinden zich in het 'nieuw Begijnhof'. Deze werden gebouwd rond 1612 op de gedempte gracht achter het Begijnhof. De achterzijde bevatte geen vensters omwille van mogelijke “distractie en andere inconvenienten”. Door de grote ramen aan de voorzijde en de goeie oriëntatie zijn dit heel lichtrijke woningen.

Met fase 10 is dit grootschalige restauratieproject aan zijn slotstuk toe. Door werfverkeer maar ook door de tand des tijds lagen heel wat kasseistroken er slecht bij. De buitenomgeving werd grondig aangepak, met ingrijpende werken aan de nutsleidingen ondergronds en bovengronds een vernieuwing van de straatverlichting en heraanleg van het binnenplein, de bestrating en de bleekweide.

Elke restauratiefase begon met een uitgebreide analyse van de historische, archeologische en architecturale elementen van de gebouwen. Alle bouwkundige sporen en historische elementen werden geregistreerd en zoveel mogelijk in hun oorspronkelijke staat bewaard. Samen met het Agentschap Onroerend Erfgoed werd besloten om het uitzicht van de 19e eeuw met de laatste grote bloeiperiode als referentiepunt te nemen. Die norm werd verregaand gerespecteerd. Zelfs voor de buitenaanleg werd historisch onderzoek gedaan naar het authentiek uitzicht van het Begijnhof. Ook op vlak van wooncomfort was het samen met het Agentschap zoeken naar een evenwicht tussen authenticiteit en hedendaags comfort. Alle woningen kregen een hedendaagse keuken en sanitair. De isolatie beperkt zich dan weer tot de daken, vloeren en het plaatsen van binnenramen achter de historische ramen.

Bezoek aan de site

Het Infopunt

Het Infopunt van het Begijnhof verhuisde in 2014 van de woning achter de kapel naar de Begijnhofstraat 2. Het Infopunt bevindt zich net buiten de grote poort en is de ideale uitvalsbasis voor een bezoek aan het Begijnhof. Een gemotiveerd team ontvangt de bezoekers en maakt hen wegwijs in het Begijnhof en de stad.

Sint-Elisabethbegijnhof

Elisabeth (1207-1231) was een Hongaarse prinses, gehuwd met de landgraaf van Thüringen. Na de vroege dood van haar echtgenoot liet zij een hospitaal bouwen waar ze zelf in vrijwillige armoede de handen uit de mouwen stak om de armen en de zieken te helpen. Al enkele jaren na haar dood werd Elisabeth heilig verklaard. Haar compromisloze zelfverloochening werkte bijzonder inspirerend voor tijdsgenoten die een gelijkaardig ideaal nastreefden, zoals de begijnen.

Johanna's plein

Wanneer je door de grote 17e eeuwse poort wandelt, geeft het zicht op Johanna's plein een gevoel van sereniteit en gezelligheid. Hoewel het voorplein met grasborder, grote witte esdoorn en beeld van gravin Johanna van Constantinopel erg vanzelfsprekend aanvoelt, gaat het om een recente toevoeging aan het Begijnhof. Tot de jaren 1890 was Johanna's plein een volledig geplaveid pleintje waar zelfs een tijd lang markt gehouden werd. Rond het plein

liggen onder andere de kijkwoning, de kapel en het huis van de Grootjuffrouw.

Waar nu een vijf meter hoge blinde muur staat, stonden tot 1855 twaalf extra woningen die behoorden tot het Begijnhof. Het bestuur wilde de smalle, toenmalige Canesiestraat breder maken. De woningen met de deuren die uitgaven op het Begijnhof werden gesloopt en opnieuw gebouwd als kleinere woningen die uitgaven op de Canesiestraat.

De kijkwoning

Het eerste huis na de grote poort is het huis van de portierster. Net als de woningen naast de kapel heeft dit huis uitzonderlijk geen koertje. De taak van de portierster was lange tijd onduidelijk maar uit latere bronnen blijkt dat zij er op toezag dat de poort op tijd opende en sloot. Ze was bovendien verantwoordelijk voor de lantaarns in het Begijnhof. Volgens de statuten uit 1853 moest de portierster ook nagaan of er vreemden in het Begijnhof verbleven na sluitingsuur. In ruil daarvoor kreeg ze een klein loon uitbetaald.

In het voormalige huis van de portierster werd in 2016 een kijkwoning ingericht. Via de ramen en het kleine sas kunnen bezoekers zich een beeld vormen van een doorsnee begijnenwoning uit de 19e eeuw. Links bevindt zich een woon- en leefruimte. Centraal is een keukentje geïnstalleerd. En rechts heeft de begin een werkruimte ter beschikking voor handwerk.

De kapel

De Sint-Mattheuskerk bevindt zich links van Johanna's plein en vormde letterlijk en figuurlijk het middelpunt in het leven van de Kortrijkse begijnen. Het hebben van een eigen kapel was cruciaal voor het Begijnhof en niet alleen om spirituele redenen. De eerste kapel ontstond in 1284 en hielp bij het bevestigen van de zelfstandigheid van het Begijnhof. In de kapel konden de begijnen hun geloof samen beleven, maar het was ook de plaats waar vergaderingen plaatsvonden. De statuten werden er uitgehangen om de begijnen aan hun plichten te herinneren. Vanaf het einde van de 15de eeuw konden de begijnen er ook begraven worden.

In de 17e en 18e eeuw werd de kapel verschillende keren verbouwd en uitgebreid. Ze dankt haar uitzicht dus aan deze periode. De kapel was goed uitgerust en beschikte over eeuwenoude ampullen, een ciborie, zilveren kruisen, kazuifelsets, relieken en zilveren kandelaars. Deze erfgoedobjecten zijn ondergebracht in het Kortrijkse erfgoeddepot Trezoor.

Tussen 2001 en 2003 werd de kapel, samen met de woningen 1 en 2, volledig gerestaureerd. Ook het orgel boven op het doksaal, werd in ere hersteld. Deze erfgoedparel dateert van 1678 en is het op een na oudste in zijn soort in Vlaanderen. Het orgelmeubel is versierd in laat-Renaissancestijl.

Het huis van de Grootjuffrouw

De Grootjuffrouw stond aan het hoofd van het Begijnhof. Zij werd om de twee jaar door de begijnen verkozen en kon zelfs herkozen worden. Binnen de muren van het Begijnhof gold dus een democratie avant la lettre. Eenmaal verkozen, stond een Grootjuffrouw verheven boven de andere begijnen. Ze was, samen met een gezellin, verantwoordelijk voor zowel het geestelijke welzijn als de wereldlijke welvaart van het Begijnhof. In ruil voor de verantwoordelijkheid kreeg ze een wedde uitbetaald. Maar ondanks de vele voordelen was de

macht van de Grootjuffrouw niet onbeperkt: ze moest niet alleen verantwoording afleggen aan de begijnen maar ook aan de bisschop en het stadsbestuur.

In 1649 was de bouw van het grote huis met de trapgevels afgerond, ook wel bekend als het huis van de Grootjuffrouw. De Grootjuffrouw woonde er kosteloos en het huis bleef van de gemeenschap. En dat zou zo blijven. Zolang er meerdere begijnen woonden in het Begijnhof, bleef het de woning van de Grootjuffrouw. Daarna, van 1955 tot 2008, huisde hier het voormalige Begijnhofmuseum. In 2015 en 2016 werd deze woning gerestaureerd. Na restauratie bevindt zich op de eerste verdieping een appartement. Op het gelijkvloers is er een koffiehuis gevestigd om bezoekers te laten verpozen in en met respect voor de sfeer en de rust van het Begijnhof.

De woningen

De begijnen waren over het algemeen vrouwen met een zekere bemiddelde achtergrond. Begijnen moesten geen gelofte van armoede afleggen en hun vermogen dus niet afstaan bij intrede. Dat bezit werd deels aangewend om minder vermogende zusters te ondersteunen. Bij haar intrede moest een begijn een huis kopen en bij haar overlijden ging het huis terug naar de gemeenschap. Bovendien moesten ze de woningen op eigen kosten onderhouden of verbouwen. Begijnen die dat niet konden betalen, hadden de optie om samen te wonen in wat men conventen noemde. Deze conventen waren grotere woningen in het Begijnhof waar tot tien begijnen konden samenwonen. In totaal telt het Begijnhof 40 woningen. Het uiterlijk van de meeste daarvan dateert uit de 17e eeuw. Een groot deel van de woningen heeft nog heel wat elementen die dateren uit die periode.

De bleekweide

Aan de achterzijde van de Sint-Annazaal bevindt zich de bleekweide. Een bleekweide is een kort gemaaid grasweide die diende om linnen te bleken. Omdat de begijnen vaak hun inkomsten verdienden door de was te doen voor anderen, was de bleekweide een onmisbaar onderdeel van het Begijnhof.

Al sinds de eerste eeuwen is er sprake van een “lochtinghe” voor groenten en fruit. Achter het Begijnhof was er geen stadsmuur waardoor er een grote insprong met een bleekweide en een aanlegtrap naar de Nedervijver aangelegd werd. Via die gracht konden voorraden aankomen en kon het ambachtelijk textiel vertrekken. Toen in de 17de eeuw de Nedervijver werd opgevuld raakte de bleekweide volledig omsloten door woningen.

Het belevingscentrum

De Sint-Annazaal werd in 1682 opgericht om er het bestuur van het Begijnhof te herbergen. Het gebouw kreeg diverse bestemmingen, onder andere als militair hospitaal na de Franse Revolutie en als zondagsschool voor de textielarbeiders Sint-Anna, waardoor het gebouw uiteindelijk ook zijn naam kreeg.

In het dynamisch en interactief ingerichte belevingscentrum staan de begijnen als sterke vrouwen centraal. Je wordt er ondergedompeld in drie verhaallijnen, die samen het stereotype beeld van de begijn ontcrachten. Een verrassend beeld van de hand van Lieve Blancquaert, centraal in het belevingscentrum, verwijst naar het sterke radicale en mystieke karakter van de begijnen.

De restauratie van dit gebouw ging van start in februari 2012 en werd afgerond in juni 2014. De Sint-Annazaal, met beneden het belevingscentrum en boven een polyvalente zaal, is één van de belangrijkste schakels in de ontsluiting, naast de kijkwoning.

De bovenzaal biedt ruimte voor tal van activiteiten, van vergaderingen over tentoonstellingen tot concerten. De zaal kan ook door externen worden gereserveerd mits het respecteren van enkele voorwaarden.

**Voor gidsbeurten of andere
toeristische info:**
www.visitkortrijk.be

Colofon

Tekst: Team musea Kortrijk

Foto's: Lieve Blancquaert en Bas Bogaerts

Vormgeving: Stadsmarketing & Communicatie

Met dank aan de bewoners en vrijwilligers van het Begijnhof, alle betrokken medewerkers en diensten van stad en OCMW Kortrijk, Onroerend Erfgoed Vlaanderen.

Uitgave: herdruk 2023

Verantwoordelijke uitgever: Ruth Vandenberghe, Grote Markt 54, 8500 Kortrijk

Vlaanderen
is erfgoed

KORTRIJK